

พระราชประวัติ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

“ทนทรเสื่อ”

ประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่คุณควรศึกษาเพื่อให้รู้ว่า
กว่าที่ชนชาติไทยจะมีเอกราชยาวนานมาถึงทุกวันนี้
ได้นั้น เพราะบูรพมหากษัตริย์ราชเจ้าและบรรพบุรุษไทย
ทุกคนได้เสียสละชีวิตและเลือดเนื้อปกป้องไว้

และเราซึ่งเป็นชนรุ่นหลังจะรักษาไว้ต่อไปได้อย่างไร บูรพมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งซึ่งกองทัพไทย
เกิดคุณและยุทธวิธีในการรบแต่ละครั้ง กองทัพไทยได้นำมาเป็นแบบอย่างในการรบปัจจุบันได้เป็น
อย่างดีก็คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นกษัตริย์
แห่งกรุงศรีอยุธยา พระราชบิดาของพระองค์คือ สมเด็จพระ
พระมหาธรรมราชา และพระราชมารดาคือ พระวิสุทธิกษัตริย์
(พระสวสดีราช) ราชบิดาของสมเด็จพระศรีสุริโยไท
กับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระองค์ประสูติเมื่อ
พ.ศ. ๒๐๙๘ ที่พระราชวังจันทน์ (บริเวณโรงเรียน
พิษณุโลกพิทยาคม) จังหวัดพิษณุโลก

เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรทรงพระเยาว์
ประมาณปี พ.ศ. ๒๑๐๖ ขณะมีพระชนม์ได้ ๙ พรรษา
พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่า ทรงหาเหตุมาตีกรุงศรีอยุธยา
โดยส่งพระราชสาส์นมาขอช้างเผือก โดยอ้างว่าสมเด็จพระ
พระมหาจักรพรรดิทรงได้ช้างเผือกมาใหม่ถึง ๔ เชือก
น่าจะจะมีพระราชตำริถวายแก่พระองค์สักเชือกหนึ่ง แต่
พระมหาจักรพรรดิไม่ให้

สงครามคราวนี้ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
แห่งกรุงศรีอยุธยา และพระมหาธรรมราชาอุปราช

ครองเมืองพิษณุโลก ได้ร่วมมือต่อสู้ป้องกันพระนคร
อย่างเข้มแข็งจนข้าศึกเข้าพระนครไม่ได้ก็ตั้งล้อมจน
ในเมืองขาดแคลนเสบียงอาหาร และเกิดโรคระบาด
ส่งผลให้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิต้องยอมอ่อนน้อม
ต่อพระเจ้าบุเรงนอง ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๑๐๗
ซึ่งผลของสงครามนั้น พงศาวดารฉบับหอแก้ว
ได้กล่าวถึงผลของสงครามว่า

“...สมเด็จพระมหาจักรพรรดิถูกบังคับให้สละ
ราชสมบัติและถูกนำตัวไปกรุงหงสาวดี พร้อมกับ
รัชทายาท คือ พระรามเสวยและออกพระจักรี
นอกจากนี้ฝ่ายไทยยังต้องเสียช้างเผือก ๔ เชือก ส่วยช้าง
ปีละ ๓๐ เชือก เงิน ๓๐๐ บาทต่อปี และภาษีปากเรือ
เมืองตะนาวศรีแก่หงสาวดี...”

ซึ่งสอดคล้องกับหนังสือไทยรบพม่าของสมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งพระองค์ทรงเขียนไว้
ตอนหนึ่งว่า

“...สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จึงรับเป็นไมตรี คือยอมแพ้แต่โดยดี พระเจ้าหงสาวดีเรียกค่าไถ่เมือง ตามปรารถนาและเพิ่งเล็งมายังบุคคลสำคัญที่จะเป็น ตัวประกันได้เป็นอย่างดี ผู้นั้นคือสมเด็จพระนเรศวร ขณะนั้นทรงมีพระชันษาได้ ๙ พรรษา...”

พร้อมกันนั้นในหลักฐานไทย ได้ระบุว่าสมเด็จพระนเรศวรถูกนำตัวไปกรุงหงสาวดีเมื่อ ๙ ขวบ แต่พระราชพงศาวดารฉบับวันวลิตซึ่งเขียนในสมัยพระเจ้าปราสาททองระบุว่า ๑๓ ขวบ

อย่างไรก็ตามสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวัยเยาว์ยังคงน่าที่จะอยู่ที่พม่าระยะหนึ่ง เพราะในพงศาวดารฉบับวันวลิตได้กล่าวถึงสภาพของการเสด็จไปอยู่ในพม่าของสมเด็จพระนเรศวรความว่า

“...สมเด็จพระนเรศวรถูกนำไปหงสาวดีขณะนั้นอายุ ๑๓ ปี ระหว่างที่ประทับอยู่ที่หงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงถูกเสียดสีเหยียดหยันจากกษัตริย์พม่า เพราะทรงแสดงฝีมือในศิลปะต่างๆ เช่น ทรงม้า ล่าสัตว์ และคล้องช้าง ได้เก่งกว่ากษัตริย์พม่า ด้วยความขุ่นเคืองพระทัยจึงหนีกลับพินธุโลกขณะที่ฝ่ายกษัตริย์พม่าก็ได้ให้กองทัพไล่ติดตาม แต่ไม่ทัน...”

พร้อมกันนั้น ในหลักฐานที่ใกล้เคียงที่สุด เช่น บันทึกของ **Gasparo Balbi** ซึ่งเขียนเล่าไว้ในเดือนเมษายน พ.ศ.๒๑๒๖ เกี่ยวกับการที่สมเด็จพระนเรศวรทรงยกกองทัพไปช่วยพระเจ้านันทบุเรง ในการปราบศึกเมืองอังวะ ได้สะท้อนภาพความขัดแย้งระหว่างกัน เช่น การส่งขุนนางระดับล่าง มาต้อนรับสมเด็จพระนเรศวรที่เสด็จมาช่วยปราบกบฏเมืองอังวะ

จากหลักฐานดังกล่าว น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งบางประการของสมเด็จพระนเรศวรกับพระมหาอุปราชา ที่มีมาก่อนสงครามปราบกบฏกรุงอังวะในปี พ.ศ.๒๑๒๖ เกี่ยวกับการที่สมเด็จพระ

พระนเรศวร ไม่เคยมีความสัมพันธ์อันใดกับพระมหาอุปราชา ความขัดแย้งดังกล่าวไม่น่าจะเกิดขึ้นเพราะสมเด็จพระนเรศวรเสด็จขึ้นครองราชย์ที่เมืองพินธุโลก ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๑๑๖ โดยพระองค์อยู่ในราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาเป็นส่วนใหญ่ ความขัดแย้งดังกล่าวน่าจะเกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ในอดีตระหว่างอุปราชาของทั้งสองอาณาจักร ดังปรากฏในพงศาวดารฉบับวันวลิต

ขณะเดียวกันช่วงที่สมเด็จพระนเรศวรอยู่ที่กรุงหงสาวดีความสัมพันธ์ระหว่างพระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองพินธุโลกกับราชสำนักหงสาวดีเริ่มมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๑๑๑ สมเด็จพระมหาธรรมราชาเสด็จไปกรุงหงสาวดี และได้รับแต่งตั้งเป็น “เจ้าฟ้าสองแคว” ครองอยู่ ณ เมืองพินธุโลก และได้รับพระราชทานจุลมงกุฏและเศวตฉัตรเยี่ยงเจ้าประเทศราชของพม่า

ขณะเดียวกันสมเด็จพระมหาจักรพรรดิซึ่งเป็นตัวประกันอยู่ที่หงสาวดี ก็ได้ใช้อุปาถออกผนวชเพื่อเสด็จกลับมายังพระนครศรีอยุธยา พร้อมทั้งพยายามใช้สัญญาการเป็นพันธมิตรกับล้านช้างให้เป็นประโยชน์ โดยการร่วมมือกันโจมตีเอาเมืองพินธุโลกในกลางปี พ.ศ.๒๑๑๑ แต่ไม่สำเร็จ ทำให้พระเจ้าบุเรงนองทรงต้องยกทัพมาแสดงแสนยานุภาพอีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ.๒๑๑๒

เนื่องจากแนวคิดของรัฐในขณะนั้นซึ่งอยู่ภายใต้แนวคิดเรื่องจักรพรรดิราช ซึ่งโดยพระเจ้าบุเรงนองถือว่า กรุงศรีอยุธยาฝ่ายแพ้ต่อพระองค์ตั้งแต่คราวสงครามช้างเผือก (พ.ศ.๒๑๐๖) แต่มีไมตรีให้กรุงศรีอยุธยาส่งส่วยต่อกรุงหงสาวดี การที่กรุงศรีอยุธยาคบกับกรุงศรีสัตนาคนหุตจะโจมตีเมืองพินธุโลก ลอบกวาดต้อนกำลังคนของพระมหาธรรมราชา ซึ่งเป็นเจ้าประเทศราชของพม่า จึงถือเป็นการ

ละเมิดไมตรีภายใต้บริบทที่หงสาวดีเป็น “เอกราช” เหนือราชอื่น เป็นการไม่เคารพต่อกรุงหงสาวดี จึงจำเป็นต้องยกทัพมาลงโทษสั่งสอนการกระทำของกรุงศรีอยุธยาพร้อมทั้งเข้ายึดครองกรุงศรีอยุธยา

จากแนวความคิดดังกล่าวส่งผลให้พม่าได้ยกกองทัพออกจากหงสาวดีในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๑๑๑ คงเป็นพระราชประสงค์ของพระเจ้าบุเรงนองที่จะเผด็จศึกให้ได้ในฤดูแล้ง พ.ศ.๒๑๑๒ ด้านกรุงศรีอยุธยาได้เตรียมรับศึกพม่าไว้เป็นอย่างดี และยุทธศาสตร์การตั้งรับภายในกำแพงพระนครได้ผลดี จนกระทั่งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิสวรรคตในเดือน พฤษภาคม ปี พ.ศ.๒๑๑๒ จึงเกิดความระส่ำระสายและความกดดันจากสงครามยืดเยื้อทำให้สมเด็จพระมหินทราธิราชทรงดำเนินการผิดพลาดจนในที่สุด **กรุงศรีอยุธยา ก็เสียให้แก่พม่าในปี พ.ศ.๒๑๑๒** จากหลักฐานทุกฝ่ายระบุไว้ว่า มิใช่ความสามารถทางการทหารของพระเจ้าบุเรงนองทั้งหมด สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้มีส่วนอย่างมาก ในการวางแผนการศึกให้กับพม่า กองทัพพม่าล้อมกรุงอยู่ ๙ เดือน ภายหลังจากที่พม่าได้กรุงศรีอยุธยา ก็ได้ทำพิธีปราบดาภิเษกสมเด็จพระมหาธรรมราชาขึ้นครองราชย์ ซึ่งเมื่อ **ภายหลังจากที่ สมเด็จพระมหาธรรมราชาขึ้นครองราชย์ ณ กรุงศรีอยุธยา พระองค์ได้ทรงขอสมเด็จพระนเรศวรกลับมาช่วยราชการบ้านเมืองพร้อมทั้งสถาปนาให้เป็ นมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลกในปี พ.ศ.๒๑๑๖**

ในปี พ.ศ.๒๑๑๓ สมเด็จพระมหาธรรมราชาและสมเด็จพระนเรศวรจึงเห็นว่าเป็นโอกาสดีที่จะเริ่มแผนการที่จะปลดแอกพม่า โดยการเสริมสร้างและขยายกำแพงเมืองกรุงศรีอยุธยาออกไปถึงริมแม่น้ำ การก่อสร้างกำแพงเมืองในครั้งนั้นสามารถเสริมสร้างกำแพงพระนครได้อย่างเข้มแข็ง

ใน พ.ศ.๒๑๒๔ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเสด็จสวรรคต มังชยสิงห์ราชโอรสขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่าพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรง ได้ทรงแต่งตั้งมังยกยอชวราชโอรสเป็นพระมหาอุปราชตามธรรมเนียมเมื่อเปลี่ยนรัชกาลใหม่ บรรดาหัวเมืองไทยใหญ่มีเมืองลุ่มเมืองดั่ง ต่างพากันแข็งเมือง พระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงจึงให้เกณฑ์กองทัพ ๓ กองทัพยกไปตีเมืองดั่ง มีกองทัพพระมหาอุปราชากองทัพพระสังกัตอุปราชเมืองตองอู และกองทัพสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งทัพของสมเด็จพระนเรศวรสามารถตีเมืองดั่งและจับเจ้าเมืองเป็นเชลยได้ ในขณะที่ทัพของพระมหาอุปราชและพระสังกัตไม่สามารถเอาชนะได้ การชนะศึกดังกล่าวทำให้พระเจ้านันทบุเรงพระราชทานพานทองคำใส่พระกุษาทองหนัก ๕ ชั่ง จำหลักเป็นรูปเทวดาแก่สมเด็จพระนเรศวร

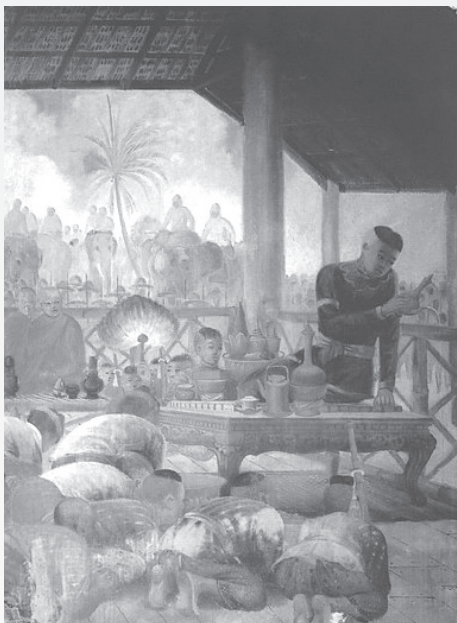
การศึกครั้งนี้แสดงพระปรีชาสามารถเหนือแม่ทัพพม่าที่ไปรบด้วยกัน พระมหาอุปราชและพระสังกัตได้รับความลอบร้ายจึงเกลียดชังสมเด็จพระนเรศวรตั้งแต่นั้นมา ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรมีชันษาเพียง ๒๗ พรรษาเท่านั้น นับได้ว่าการชนะศึกเมืองดั่งเป็นการแสดงแสนยานุภาพทางการทหารของกองทัพอยุธยาและความสามารถทางการรบของสมเด็จพระนเรศวรเป็นอย่างมาก

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๑๒๕ สมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปเฝ้ากษัตริย์องค์ใหม่ของพม่าคือพระเจ้านันทบุเรงและถือโอกาสหยั่งดูท่าทีในหงสาวดีซึ่งปรากฏว่าในปีต่อมาคือ พ.ศ.๒๑๒๖ พระเจ้าอังวะทรงคิดการกบฏร่วมกับพระเจ้าตองอูและพระเจ้าแปร โดยมีเชียงใหม่ร่วมเป็นสัจญ์ตามทำทนายอำนาจของพระเจ้านันทบุเรง แต่ถูกปราบสำเร็จ ครั้งนั้นจดหมายเหตุ **Gasparo Balbi** บันทึกว่าสมเด็จพระนเรศวรนำทัพไปอย่างซุ่มๆ ประหนึ่งจะประวิงเวลา

รอฟผลการปราบกบฏอั้งวะ หากพระเจ้าหน่พบุเรง
เพ็ญพลังก็จะหาโอกาสโจมตีหงสาวดี ซึ่งพระมหา
อุปราชาทรงรักษาอยู่

เมื่อสมเด็จพระนเรศวร เดินทางมาถึงเมืองแครง
ได้พักทัพตั้งพลับพลาอยู่บริเวณใกล้เคียงกับวัดของ
มหาเถรคันฉ่อง เมื่อเสด็จไปนมัสการพระมหาเถรคันฉ่อง
จึงทราบข่าวพระเจ้าหน่พบุเรงคิดกำจัดตน จึงรับสั่ง
ให้ประชุมแม่ทัพนายกองรวมทั้งพระยาเกียรติ พระยาราม
บรรดาชาวมอญทั้งหลายในเมืองแครงด้วยและโปรด
ให้มหาเถรคันฉ่องมาตั้งเป็นประธานในที่ เมื่อพร้อมกัน
แล้วสมเด็จพระนเรศวรได้ทรงหลั่งน้ำลงเหนือแผ่นดิน
ด้วยสุวรรณภิงคาร ประกาศแก่เทพยดาต่อหน้าที
ประชุมว่า **“ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป กรุงศรีอยุธยาขาด
พระราชไมตรีกับกรุงหงสาวดี มิได้เป็นมิตรกันตั้งแต่
ก่อนสืบไป”**

หลังจากประกาศอิสรภาพแล้ว สมเด็จพระ
นเรศวรได้ทรงยกกองทัพหลวงจากเมืองแครงตรง
เข้าตีเมืองหงสาวดี เมื่อข้ามแม่น้ำสะโตงไปจน
ใกล้เมืองหงสาวดีได้ทรงทราบข่าวว่าพระเจ้าหงสาวดี

นั้นทัพบุเรงสามารถปราบกบฏเมืองอั้งวะได้สำเร็จ และ
กำลังจะยกทัพกลับเมืองหงสาวดี เมื่อสมเด็จพระ
นเรศวรทรงพิจารณาความได้เปรียบเสียเปรียบแล้ว
จึงระงับการเข้าตีเมืองหงสาวดี กลับให้ทหารแยกย้าย
กันช่วยบอกครวัไทยที่พม่ากวาดต้อนมาให้อพยพ
กลับเมืองไทยได้หมีนเศษพร้อมกับครอบครัวมอญ
อีกจำนวนหนึ่ง เมื่อกองทัพอยุธยาและเหล่าครอบครัว
ไทยมอญเดินทางมาถึงทางข้ามแม่น้ำสะโตง สมเด็จพระ
นเรศวรทรงจัดให้เหล่าครอบครัวไทยมอญข้าม
ไปก่อน โดยสมเด็จพระนเรศวรและกองทหาร
บางส่วนจะข้ามเป็นพวกสุดท้าย เมื่อพระมหาอุปราช
ทรงทราบดังนั้นจึงจัดกองทัพให้สุภกรมาเป็นทัพหน้า
กวาดตามทัพสมเด็จพระนเรศวรมาถึงฝั่งแม่น้ำสะโตง
ซึ่งพอดีกับที่สมเด็จพระนเรศวรนำกองทหารส่วน
สุดท้ายข้ามไปแล้ว เมื่อเห็นดังนั้นสุภกรมาจึงสั่งยิง
ปืนไฟแล่นกลับเข้าใส่ทหารอยุธยา ซึ่งทางทหาร
อยุธยาที่อยู่อีกฝั่งของแม่น้ำสะโตงก็ได้ยิงตอบโต้ แต่
แม่น้ำสะโตงนั้นกว้างใหญ่นัก กระสุนปืนที่ทหารพม่า
และทหารอยุธยาจึงต่างยิงกันไม่ถึงฝั่งทั้งสอง เมื่อ
สมเด็จพระนเรศวรยิงพระแสงปืนนกลบกระบอกหนึ่ง
ยาว ๙ คืบ (๒.๓๐ เมตร) ถูกสุภกรมา นายทัพหน้า
ของพม่าเสียชีวิตบนคอช้าง พระแสงปืนซึ่งทรงยิงถูก
สุภกรมาตายครั้งนั้นมีนามปรากฏว่า **“พระแสงปืนต้น
ข้ามแม่น้ำสะโตง”** นับเป็นพระแสงอัษฎาวุธอันเป็น
เครื่องราชูปโภคสำหรับแผ่นดิน ซึ่งเก็บอยู่ในพระบรม
มหาราชวังตราบจนทุกวันนี้

การดำเนินนโยบายการปกครองที่สำคัญของ
สมเด็จพระนเรศวร คือ การตั้งอำนาจจากขุนนาง
ท้องถิ่นเข้ามาสู่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์
ที่กรุงศรีอยุธยาเป็นสำคัญ

สมเด็จพระนเรศวร ทรงวางแผนที่จะสร้าง
ความเชื่อมั่นในตัวพระองค์จากกลุ่มขุนนางที่ไม่ไว้

วางใจและไม่เชื่อมั่นในผู้นำใหม่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะที่มีไพร่พลน้อยและขุนนางที่มีใจสวามิภักดิ์ต่อพม่า ตลอดจนทำทลายอำนาจของสมเด็จพระนเรศวร การควบคุมขุนนางจึงเป็นมาตรการที่สำคัญ ดังนั้นสมเด็จพระนเรศวรจึงต้องยืนยันในพระราชอำนาจอย่างเด็ดเดี่ยว และความเฉียบขาดในการบังคับบัญชาเป็นปัจจัยสำคัญในการปกครองแบบใหม่เพื่อสร้างยุทธศาสตร์ในการรับมือกับพม่า ดังจะเห็นได้จากที่ทรงออกไปปราบพระยาพิชัย และพระยาสุวรรณคโลกที่ไม่ยอมร่วมมือหรือฟังคำบัญชาของพระองค์ที่ยังแสดงความแข็งเมืองด้วย

พร้อมกันนั้นสมเด็จพระนเรศวรได้เสด็จกลับประทับที่กรุงศรีอยุธยา พระองค์ได้เปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์การรบที่แต่เดิมเอากองกำลังไพร่พลเก็บไว้ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นหัวเมืองเอกไว้คอยตีชนากองทัพพม่าที่เข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา โดยเปลี่ยนเป็นการออกไปตั้งรับ ณ หัวเมืองชายพระนคร เช่น เมืองสุพรรณบุรี กาญจนบุรี ดังนั้นจึงดำเนินการเทครัวกำลังพลหัวเมืองชนอนฝ่ายเหนือทั้งสุวรรณคโลก สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร พิจิตร นครสวรรค์ ไปตั้งมั่นที่กรุงศรีอยุธยา เพื่อลดการอาศัยหัวเมืองฝ่ายเหนือเป็นฐานกำลังในการบุกกรุงศรีอยุธยา พร้อมทั้งเสด็จนำกองทัพไปรบกับพม่าก่อนที่จะเข้ามาในเขตชานกรุงศรีอยุธยา โดยส่วนใหญ่แล้วกองทัพอยุธยาสามารถต้านทัพพม่าได้สำเร็จ

นับได้ว่าการเปลี่ยนแปลงแนวยุทธศาสตร์การรบเป็นจุดพลิกผันครั้งสำคัญของการรบระหว่างพม่ากับไทย เพราะหลังจากนี้พม่าจะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้กลับไป นับตั้งแต่ พ.ศ.๒๑๒๕-๒๑๓๐ เริ่มจากพระเจ้าเชียงใหม่พ่ายแพ้ในการรบที่บ้านสระเกศ ซึ่งเป็นการรบที่สมเด็จพระนเรศวรแสดงวีรกรรมเป็นค่ายพม่าที่ชนอนปากคู โดยคาบพระแสงดาบไว้ด้วย

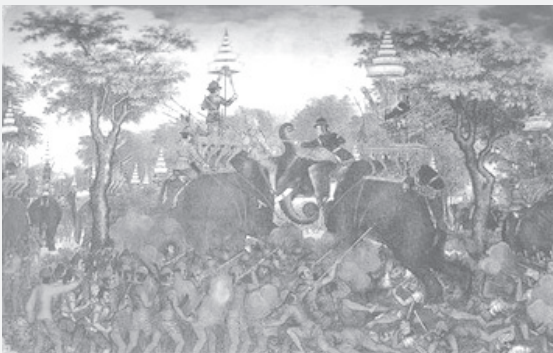
และถูกพม่าแทงพลัดตกลงมาโดยไม่มีอันตราย พระแสงดาบนั้นจึงเรียกว่า **“พระแสงดาบคาบค่าย”**

ขณะที่พระเจ้าันหนุเรงพยายามรักษาพระราชอำนาจทางการเมืองการปกครองต่อหัวเมืองประเทศราชทั้งหลายที่เคยมีมาเมื่อครั้งสมัยพระเจ้าบุเรงนองผู้เป็นพระราชบิดา โดยพยายามกำราบกรุงศรีอยุธยาให้กลับมานอบน้อมเป็นประเทศราชเหมือนเช่นในอดีต เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ.๒๑๓๓ พระเจ้านันหนุเรงทรงเห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงปราศจากพระราชบิดาคอยสนับสนุนและอาจจะเสียขวัญและกำลังใจ จึงทรงตัดลินใจเข้าแทรกแซง โดยพระเจ้าันหนุเรงได้ทรงส่งพระมหาอุปราชนำทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งพร้อมกำลังพล ๒๐๐,๐๐๐ คน โดยยกกองทัพผ่านกาญจนบุรีเข้ามาที่กรุงศรีอยุธยา และได้มีการรบกันระหว่างฝ่ายอยุธยา กับพม่าในปี พ.ศ.๒๑๓๔ ที่ตำบลจระเข้สามพัน แต่ต้องพ่ายกลับไปด้วยยุทธวิธีรบแบบกองโจรของสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งนอกจากจะทำความเสียหายอย่างย่อยยับแก่ทัพพม่าแล้ว ฝ่ายอยุธยายังจับตัวแม่ทัพพม่าได้สองคนคือ พระยาพุกาม และ พระยาพะสิม ต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ.๒๑๓๔ สมเด็จพระมหาอุปราชทรงพ่ายแพ้และยกทัพกลับ ในครั้งนั้นสมเด็จพระนเรศวรทรงจัดพลที่ยกไปเพียง ๕,๐๐๐ คน ไล่ตามตีทัพพม่าไปทางหงสาวดีบ้าง ถ้าดูจำนวนไพร่พลที่ยกไปเพียง ๕,๐๐๐ คนแล้ว น่าจะสันนิษฐานได้ว่า สมเด็จพระนเรศวรไม่ได้ตั้งพระทัยไปตีหงสาวดีอย่างจริงจัง แต่ทรงกำลังทำสงครามทำลายขวัญศัตรูให้รู้ว่ากองทัพอยุธยามีขีดความสามารถที่จะทำสงครามในเชิงรุกได้แล้ว

ในที่สุดในปี พ.ศ.๒๑๓๕ พระมหาอุปราชทรงยกทัพมีไพร่พลกว่า ๒๕๐,๐๐๐ คน มาตีกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถ นำกำลัง ๑๐๐,๐๐๐ คน ไปตั้งรับที่ตำบลหนองสาหร่าย แขวงเมืองสุพรรณบุรี **เช้าวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๑๓๕** (ปัจจุบันตรวจสอบแล้วปรากฏว่าตรงกับวันที่ ๑๘ ม.ค.๒๑๓๕)

สมเด็จพระนเรศวรทรงนำทหารตีโต้ข้าศึกจนช้างพระที่นั่งทั้งสองพระองค์ ถลามาถึงกองทัพลวงพม่า ทหารอยุธยาตามไปไม่ทัน เมื่อเผชิญหน้ากับพระมหาอุปราชาก็ทำชนช้างตัวต่อตัว ช้างพระมหาอุปราชาดันช้างพระที่นั่งของสมเด็จพระนเรศวรถอยเบนออก พระมหาอุปราชาก็จ้วงฟันด้วยขวานถูกพระมลาเบี่ยงไป พระมลาจึงมีนามว่า **“พระมลาเบี่ยง”** ขณะนั้นช้างพระที่นั่งถอยมาถึงจอมปลวกแห่งหนึ่ง จึงมีกำลังยันดันช้างพระมหาอุปราชามาชนได้กลางแบบถนัด **สมเด็จพระนเรศวรได้ขี่จิ้งพินพระมหาอุปราชาด้วยพระแสงของ้าวขาดคอช้างสิ้นพระชนม์ ส่วนพระเอกาทศรถก็ชนช้างชนะมังจายโร แม่ทัพพม่าฝ่ายอยุธยาจึงได้ชัยชนะ** นับเป็นสงครามยุทธหัตถีที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของชาติไทย

ในช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการรบเป็นส่วนใหญ่ แต่สิ่งสำคัญที่เป็นรากฐานของยุทธปัจจัยในการรบก็คือรายได้ที่เกิดจากการค้าโดยเฉพาะการค้ากับจีนภายใต้ระบบบรรณาการ ในช่วงสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้มีการติดต่อการค้ากับจีนในช่วงต้นรัชกาลและมีบันทึกกล่าวถึงพระปรีชาสามารถและพระบรมเดชาภาพที่แผ่ไพศาลไปจนจดน่านน้ำทางทะเลด้วย เอกสารโบราณภาคเอกชน เช่น บันทึกทะเลตะวันออกและตะวันตกของจางเจียยกย่องว่า “รัชกาลพระนเรศวรนั้นสยามเริ่มเป็นผู้เกรียงไกรบนท้องทะเล

แดนไกล ต่อแต่นั้นไปทำศึกสงครามทุกปีจนสามารถดำรงความเป็นใหญ่เหนือประเทศทั้งหลาย”

หลักฐานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความเข้มแข็งของกองทัพอยุธยาทั้งทางบกและทางทะเล

ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรนั้นมีการค้ากับชาวต่างประเทศ อาทิ การค้ากับสเปนและการค้ากับฮอลันดา ในเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ.๒๑๔๗ พ่อค้าฮอลันดากลุ่มแรกที่มาถึงกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนเรศวรได้นำปืนใหญ่ ๒ กระบอก มาเป็นเครื่องราชบรรณาการ

ในช่วงสุดท้ายพระชนม์ชีพ สมเด็จพระนเรศวรทรงเรือพื้นเรือการยกไปตีเมืองตองอูอีกครั้งหนึ่ง หลังจากทัพไทยเคยไปตีแล้วแต่ไม่สำเร็จ ในปี พ.ศ.๒๑๕๓

ในการศึกครั้งสุดท้ายแห่งชีวิต สมเด็จพระนเรศวรคุมทัพหลวงไปเมืองหางหรือเมืองห้างหลวง และทรงโปรดให้สมเด็จพระเอกาทศรถคุมทัพไปเมืองฝาง แต่พระเจ้าอังวะซึ่งกำลังขยายอำนาจอย่างกว้างขวางในรัฐใหญ่ได้คุกคามเมืองนายและเมืองแสนหวีซึ่งเป็นเมืองเอกของกรุงศรีอยุธยา ถือว่าเป็นการทำหายอำนาจจึงตัดสินใจจัดการกับกรุงอังวะก่อน แต่เมื่อทัพหลวงถึงเมืองหางหรือเมืองห้างหลวงซึ่งห่างจากเมืองอังวะเป้าหมายการศึกประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตร สมเด็จพระนเรศวรก็ทรงประชวรกะทันหันและเสด็จสวรรคตเมื่อเดือนเมษายน ปี พ.ศ.๒๑๕๔ (ตรงกับวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ.๒๑๕๔) คงเหลือไว้แต่วีรกรรมอันจารึกในหัวใจชาวไทยตราบนานเท่านาน

อ้างอิง : จากหนังสือ ๔๐๐ ปี แห่งการสวรรคต สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ.๒๑๕๔-๒๕๕๔) จัดทำโดยวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จว.พิษณุโลก